

KRIMINĀLLIKUMA VISPĀRĪGĀS DAĻAS NORMU ATTĪSTĪBA, SKAIDRĪBA UN SAPROTAMĪBA

DEVELOPMENT, CLARITY AND COMPREHENSIBILITY OF THE GENERAL PART OF THE CRIMINAL LAW

Evija Vīnkalna, Mg. soc.

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Krimināltiesisko zinātņu katedras lektore

Summary

Large number of the amendments made to the General Part of the Criminal Law is related to regulation of the punishment and its determination issues. The aim of the article is to analyse the development, significance, clarity and comprehensibility of punishment, its purpose, as well as its role in the formation of the punishment system and determination of punishment. The article draws attention to understanding of resocialisation of punished persons, taking into account that it, as a separate component of the punishment purpose, was included with the amendments of 13 December 2012, as well as that the amendments of 17 December 2020 (to enter into force on 1 January 2022) stipulate that resocialisation is primarily for minors.

Atslēgvārdi: attīstība, Krimināllikums, normas skaidrība, normas saprotamība, soda mērķis.

Keywords: development, Criminal Law, clarity of norm, comprehensibility of norm, punishment, purpose of punishment.

Ievads

Krimināllikumā¹ (turpmāk arī – KL) pašreiz kopskaitā pieņemti sešdesmit septiņi grozījumi. Grozījumi izdarīti gandrīz visās KL Vispārīgās daļas nodaļās (izņemot III nodaļu), iestrādājot arī atsevišķas jaunas nodaļas (VIII¹, VIII² nodaļu). Secināms, ka lielākā daļa izdarīto grozījumu attiecināmi uz nodaļām, kurās regulēti soda, tā noteikšanas, atbrīvošanas no kriminālatbildības un soda jautājumi, pievienojoties profesora Ulda Krastiņa izteiktajai atziņai, ka tas skaidrojams ar “nemitīgi mainīgajām konceptuālajām nostādnēm sodu piemērošanas jautājumos”².

¹ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts 17.06.1998. [09.02.2021. red.].

² Krastiņš U. Krimināllikumam 10 gadi: tapšana, attīstība un perspektīva. Grām.: Latvijas Universitātes Žurnāls “Juridiskā zinātne”, Nr. 1. Rīga: Latvijas Universitāte, 2010, 5.–24. lpp.

Raksta mērķis ir pievērsties ar 2020. gada 17. decembra “Grozījumiem Krimināllikumā”³, kas stāsies spēkā 2022. gada 1. janvārī, uzsāktās nepilngadīgo kriminālatbildības reformas nostādņēm un soda mērķi ietvertās komponentes – resocializēt sodīto personu – izpratnei, ņemot vērā, ka attiecībā uz nepilngadīgo tā tiks noteikta kā primāra. Aplūkojamos jautājumos skarta arī normas skaidrība un saprotamība, kas kā prasība izriet no Latvijas Republikas Satversmes⁴ 90. panta⁵ un kopsakarā ar Latvijas Republikas Satversmes 92. pantu⁶ garantē tiesības uz krimināltiesību normu skaidrību un paredzamību.⁷

Ar 2020. gada 17. decembra likumu “Grozījumi Krimināllikumā” aizsāktās nepilngadīgo kriminālatbildības reformas nostādnes

2012. gada 13. decembra apjomīgie grozījumi (kas stājās spēkā 2013. gada 1. aprīlī) KL konceptuāli mainīja līdz tam esošo kriminālsodu politiku,⁸ bet ar 2020. gada 17. decembra grozījumiem (turpmāk arī – grozījumi) aizsākta nepilngadīgo kriminālatbildības reforma, “paredzot nepilngadīgai personai atšķirīgu sodu piemērošanas un aizstāšanas kārtību”⁹.

KL VII nodaļa (Nepilngadīgo kriminālatbildības īpatnības, ar grozījumiem – Nepilngadīgā kriminālatbildības īpatnības) pamatā stāsies spēkā jaunā redakcijā, vienlaikus saglabājot normas arī no spēkā esošās redakcijas. Attiecīgais likumprojekts tika izstrādāts atbilstoši Ministru kabineta 2015. gada 13. janvāra sēdes protokollēmuma 5. punktam, Valdības rīcības plānam. Ar Ministru kabineta 2016. gada 3. maija rīkojumu apstiprinātā Valdības rīcības plāna Deklarācijas par Māra Kučinska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai (turpmāk tekstā – 2016. gada rīcības plāns) pasākums Nr. 46.5. paredz, “ka nepilngadīgai personai kriminālsods tiek piemērots tikai izņēmuma gadījumos, savukārt pārējos gadījumos nepilngadīgām personām tiek piemēroti audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi”¹⁰. Ar Ministru kabineta 2019. gada 7. maija rīkojumu apstiprinātā Valdības rīcības plāna Deklarācijas par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru

³ Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Pieņemts 17.12.2020. [09.02.2021. red.].

⁴ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [09.03.2021. red.].

⁵ Latvijas Republikas Satversmes 90. pants “Ikvienam ir tiesības zināt savas tiesības” prasa, lai tiesību normas būtu ne tikai publiski pieejamas, bet arī pietiekami skaidras un saprotamas, t. i., formulētas ar pietiekamu precizitāti. Piem., Satversmes tiesas 20.12.2006. spriedums lietā Nr. 2006-12-01, 16., 23. p.; Satversmes tiesas 30.03.2011. spriedums lietā Nr. 2010-60-01, 15.2. p. Pieejams: likumi.lv [aplūkots 19.02.2021.].

⁶ Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajos divos teikumos noteiktais: “Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu.”

⁷ Rudevskis J. 90. Ikvienam ir tiesības zināt savas tiesības. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 70. lpp.

⁸ Krimināllikuma un Kriminālprocesa likuma jaunās redakcijas komentāri; Zemzars U. Pārejas periods uz jauno kriminālsodu politiku. Jurista Vārds, 2013, Nr. 11. Pieejams: juristavards.lv [aplūkots 12.02.2021.].

⁹ Likumprojekta “Grozījumi Krimināllikumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija), 1. lpp. Pieejams: likumi.lv [aplūkots 12.02.2021.].

¹⁰ Likumprojekta “Grozījumi Krimināllikumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija), 1. lpp. Pieejams: likumi.lv [aplūkots 12.02.2021.]; Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Māra Kučinska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai: Ministru kabineta 03.05.2016. rīkojums Nr. 275, zaudējis spēku 07.05.2019. [14.02.2021. red.].

kabineta iecerēto darbību īstenošanai (turpmāk tekstā – 2019. gada rīcības plāns) noteiktais pasākums Nr. 175.2. jau ietver norādi uz grozījumu virzīšanu kriminālsodu sistēmas pilnveidošanai¹¹. 2016. gada rīcības plānā ietvertais attiecībā uz audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu plašāku piemērošanu nav realizējies, ņemot vērā, ka “atbilstoši likumam “Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem”¹² katru gadu vidēji tikai 3% nepilngadīgajiem tiesa piemērojusi audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus”¹³, attiecīgi ar 2020. gada 17. decembrī pieņemtajiem grozījumiem KL koncentrējoties uz atšķirīgu sodu piemērošanas un aizstāšanas kārtību. Ar grozījumiem paplašināts regulējums saistībā ar sodāmības dzēšanu, nosakot, ka ne tikai par kriminālpārkāpuma (kā tas, saskaņā ar spēkā esošo regulējumu, noteikts KL 65. panta piektajā daļā), bet arī par mazāk smaga nozieguma izdarīšanu pēc soda izciešanas persona atzīstama par nesodītu (ar grozījumiem noteikts KL 66.⁵ panta ceturtajā daļā), paplašinot iespēju pēc soda izciešanas iekļauties darba tirgus daļā, kur pastāv ierobežojumi sodāmības dēļ¹⁴ (tas aktualizēts 2016. un 2019. gada rīcības plānā).

Daļa izdarīto grozījumu, tos attiecinot arī uz personu, kas noziedzīgu nodarījumu izdarījusi, nerasniedzot astoņpadsmit gadu vecumu (turpmāk – nepilngadīga persona, nepilngadīgais), vairākkārt tikuši aktualizēti, piemēram, saistībā ar piespiedu darbu,¹⁵ to mainot uz – “sabiedrisko darbu”, “darbnespējīgas personas” (spēkā esošā redakcijā noteiktais Krimināllikuma 40. panta otrajā daļā)¹⁶ vietā nosakot – “fizisku vai psihisku traucējumu dēļ to nespēj veikt” (ar grozījumiem regulējumu ietverot KL 40. panta trešajā daļā), ar to paredzot iespēju individuāli izvērtēt personas spēju pildīt sabiedrisko darbu. Ar grozījumiem KL 64. pantā iestrādāta trešā daļa, kur, ievērojot KL 35. panta otrajā daļā noteikto soda mērķi, nepilngadīgajam kā primāra noteikta viņa resocializācija. KL 65. pantā veidota atsevišķa sodu sistēma nepilngadīgajam, pamatsodu klāstā ietverot probācijas uzraudzību (līdzīgi, kā KL 36. pantā), papildsodos neiekļaujot mantas konfiskāciju, naudas sodu un sabiedrisko darbu. Attiecībā uz probācijas uzraudzību atzīmējams, ka tā satur konkrētus resocializācijas līdzekļus un nepilngadīgajam šo sodu kā pamatsodu būs iespējams piemērot par jebkuru Krimināllikumā paredzēto noziedzīgu nodarījumu jau pēc

¹¹ Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai: Ministru kabineta 07.05.2019. rīkojums Nr. 210 [14.02.2021. red.].

¹² Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem: LV likums. Pieņemts 31.10.2002. [17.02.2021. red.].

¹³ Likumprojekta “Grozījumi Krimināllikumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija), 1. lpp. Pieejams: likumi.lv [aplūkots 17.02.2021.].

¹⁴ Piem., Apdrošināšanas un pārāpdrošināšanas izplatīšanas likuma 19. panta (Aizliegums būt par atbildīgo personu un apdrošināšanas vai pārāpdrošināšanas izplatīšanā tieši iesaistītu darbinieku) 1. punkts. Apdrošināšanas un pārāpdrošināšanas izplatīšanas likums: LV likums. Pieņemts 25.04.2019. [18.02.2021. red.].

¹⁵ Piem., Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 20.01.2017. lēmums lietā Nr. SKK-J-44/2017. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments> [aplūkots 19.02.2021.].

¹⁶ Saskaņā ar judikatūrā un juridiskajā literatūrā atzīto, ar darbnespējīgām personām saprot invalīdus, pensionārus, grūtnieces un citas personas. Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I–VIII2 nodaļa). 2. papild. izd. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018, 174. lpp.; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 20.01.2017. lēmums lietā Nr. 15830029512 SKK-J-44/2017; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 27.02.2015. lēmums lietā Nr. SKK –48/2015. [aplūkots 28.02.2021.].

2021. gada 31. decembra.¹⁷ Kā būtisks izceļams mainītais regulējums. Saskaņā ar to probācijas uzraudzība varēs tikt piemērota kā papildsods tikai tad, ja pamatsods ir brīvības atņemšana, kas, no vienas puses, sašaurina probācijas uzraudzības kā papildsoda piemērošanas iespējas sabiedriskā darba (saskaņā ar spēkā esošo regulējumu – piespiedu darba) un naudas soda piemērošanas gadījumā, no otras puses, ļauj, jau lemjot par sodu, izvērtēt iespēju piemērot tieši probācijas uzraudzību kā pamatsodu.¹⁸ Atzīmējams, ka attiecībā uz nepilngadīgo noteikta atšķirīga aizstāšanas kārtība probācijas uzraudzības nepildīšanas gadījumā. Ar grozījumiem KL 66.² panta trešajā daļā noteikts, ka tiesa probācijas uzraudzību var aizstāt ar brīvības atņemšanu, divas probācijas uzraudzības dienas rēķinot kā vienu brīvības atņemšanas dienu (pilngadības vecumā izdarīta noziedzīgā nodarījuma gadījumā – vienu probācijas uzraudzības dienu rēķinot kā vienu brīvības atņemšanas dienu, KL 38.¹ panta septītajā daļā nosakot maksimālo brīvības atņemšanas ilgumu, ņemot vērā izdarītā noziedzīgā nodarījuma klasifikāciju).¹⁹ Izteikti atšķirīgs regulējums attiecībā uz nepilngadīgo noteikts sabiedriskā darba aizstāšanas kārtībā, tā nepildīšanas gadījumā²⁰ paredzot neizciestā soda aizstāšanu ar probācijas uzraudzību uz vienu gadu (KL 66.³ pants), ar ko rasta alternatīva spēkā esošā regulējumā noteiktajai aizstāšanai ar brīvības atņemšanu.²¹ Pēc autores domām, apsverams būtu jautājums par diferencētas pieejas noteikšanu – neizciesto sabiedriskā darba stundu skaita aizstāšanu ar noteiktu probācijas dienu skaitu ar grozījumiem paredzētā vienotā viena gada vietā.

Viens no diskutabliem bija jautājums par naudas soda turpmāku piemērošanu nepilngadīgajam, gan likumprojektā neietverot piemērojamo sodu veidu klāstā,²² gan iekļaujot kā vieglāko pamatsodu KL 65. pantā noteiktajā sodu sistēmā, nemainīgi saglabājot tā apmēru no vienas līdz piecdesmit minimālajām mēnešalgām

¹⁷ Probācijas uzraudzība noteikta kā otrs smagākais pamatsods, smagākais papildsods KL 36. pantā un 65. pantā noteiktajā sodu sistēmā. Atšķirībā no personām, kuras noziedzīgu nodarījumu izdarījušas pilngadības vecumā (probācijas uzraudzība kā pamatsods noteikta tikai par atsevišķu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu (126., 130., 130.¹, 174., 248.², 253.² un 340. pantā paredzēto noziedzīgu nodarījumu pēc 2021. gada 31. decembra)), nepilngadīgajiem to būs iespējams piemērot par jebkuru KL paredzēto noziedzīgu nodarījumu.

¹⁸ Valsts probācijas dienesta dati par atkārtotu piespiedu darba piemērošanu, "piemēram, 2016. gadā 23% probācijas klientu piespiedu darbs tika piemērots jau otro reizi, bet 28% jau trīs un vairāk reizi, 2017. gadā 21% probācijas klientu piespiedu darbs tika piemērots jau otro reizi, bet 34% jau trīs un vairāk reizi, 2018. gadā 22% probācijas klientu piespiedu darbs tika piemērots jau otro reizi, bet 31% jau trīs un vairāk reizi, 2019. gadā 22% probācijas klientu piespiedu darbs tika piemērots jau otro reizi, bet 30% jau trīs un vairāk reizi", liecina par probācijas uzraudzības nepieciešamību kā pamatsodu no 2022. gada 1. janvāra. Likumprojekta "Grozījumi Krimināllikumā" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija), 3. lpp. Pieejams: likumi.lv [aplūkots 19.02.2021.].

¹⁹ Piem., "ne ilgāku par trim mēnešiem, ja probācijas uzraudzība noteikta par kriminālpārkāpumu".

²⁰ KL 40. pantā, lemjot par sabiedriskā darba aizstāšanu tā nepildīšanas gadījumā attiecībā uz pilngadības vecumā izdarītu noziedzīgu nodarījumu, saglabāta aizstāšana ar brīvības atņemšanu, nosakot maksimālo īslaicīgas brīvības atņemšanas ilgumu arī šādā gadījumā – ne ilgāk par trim mēnešiem.

²¹ Piem., Belihā G. Kriminālsoda – piespiedu darba – īpatnības un šī soda efektivitāte Latvijā. SBS. News. 2015. 25. decembris. Pieejams: www.sbsnews.eu/lv/geopolitika/item376-kriminālsoda-piespiedu-darbs-īpatnības-un-si-soda-efektivitāte-latvija [aplūkots 08.02.2021.].

²² Likumprojekta "Grozījumi Krimināllikumā" (Nr. 357. Lp13), kas pieņemts Saeimā 2. lasījumā 05.12.2019., naudas sods netika iekļauts nepilngadīgajam piemērojamo sodu veidu klāstā. Krimināllikums. Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību. 17. izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2020, 256.–270. lpp.

(KL 66.⁴ pants). Naudas soda turpmāku saglabāšanu²³ pamato prakse, kur, lemjot par piemērojamo soda veidu, citu pamatsodu ne vienmēr ir bijis iespējams piemērot.²⁴ Tā naudas sods vienas minimālās mēnešalgas apmērā piespriests par mazāk smaga nozieguma, kas paredzēts KL 180. panta pirmajā daļā, izdarīšanu personai, kas nodarījuma laikā bijusi nepilngadīga, ir trešās grupas invalide un saņem invaliditātes pensiju.²⁵ Minētais piemērs uzskatāmi arī pamato pamatsodu klāsta paplašināšanas nepieciešamību, kas, ar grozījumiem ietverot probācijas uzraudzību, realizēts. Saglabājot naudas sodu kā pamatsodu, nepilngadīgajam nav paredzēta atšķirīga aizstāšanas kārtība tā nepildīšanas gadījumā, jo ar grozījumiem nav mainīts KL 41. pantā noteiktais, ar ko regulēta naudas soda aizstāšana ar brīvības atņemšanu. Iepriekš tekstā jau minēts atšķirīgais regulējums nepilngadīgajam attiecībā uz neizciestā sabiedriskā darba aizstāšanu ar probācijas uzraudzību. Pēc autores domām, pamatoti būtu noteikt, ka arī naudas soda nepildīšanas gadījumā, līdzīgi, kā paredzēts attiecībā uz sabiedrisko darbu, aizstāšana nosakāma ar probācijas uzraudzību. Tādējādi tiktu realizēta sistēmiska pieeja aizstāšanas jautājumos, ņemot vērā, ka naudassods ir vieglākais pamatsods, taču tā aizstāšana joprojām tiks noteikta ar smagāko pamatsodu – brīvības atņemšanu, pie tam probācijas uzraudzība ir viens no sodu veidiem, kur iekļauts izteikts resocializācijas elements (ietverti resocializācijas līdzekļi), taču sods nav saistīts ar brīvības atņemšanu.

Ar grozījumiem KL 64. panta otrajā daļā nosakot, ka *uz nepilngadīgo attiecībā nāmi citi Krimināllikuma vispārīgās daļas nosacījumi, ja VII nodaļā nav noteikts citādi*, tiks nostiprināta prasība ievērot nepilngadīgā kriminālatbildības īpatnības, uz ko vērsta uzmanība, piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2016. gada 11. februāra lēmumā.²⁶ Pēdējo gadu praksē ne vienmēr šī prasība tikusi ievērota,²⁷ arī lemjot jautājumu par naudas soda mēra noteikšanu personai, kura mazāk smaga nozieguma (kas paredzēts KL 126. panta pirmajā daļā) izdarīšanas laikā bijusi nepilngadīga, piespriests naudas sods vienas minimālās mēnešalgas apmērā pamatots, norādot uz Krimināllikuma 49. panta²⁸ pirmās daļas piemērošanu, uzsverot, ka par mazāk smagu noziegumu KL 41. pantā noteiktais minimums ir trīs minimālās mēnešalgas,²⁹ neņemot vērā nepilngadīgo kriminālatbildības īpatnības ietverto (saskaņā ar spēkā esošo redakciju – KL 65. panta ceturtajā daļā noteiktais naudas soda apmērs ir no vienas līdz piecdesmit minimālajām mēnešalgām).

²³ Naudas soda nozīme ar 2022. gada 1. janvāri, paredzot iespēju piemērot probācijas uzraudzību kā pamatsodu, kā arī KL 40. panta trešajā daļā iestrādājot norādi, ka sabiedriskais darbs nav piemērojams personām, kuras fizisku vai psihisku traucējumu dēļ to nespēj veikt, pieļaujams, varētu vēl mazināties.

²⁴ Brīvības atņemšana nav piemērojama par mazāk smagiem noziegumiem un kriminālpārkāpumiem (KL 65. panta otrā daļa), kā arī KL 40. panta otrajā daļā noteiktais liedz piemērot piespiedu darbu darbnespējīgām personām.

²⁵ Kurzemes rajona tiesas 07.09.2020. spriedums lietā Nr. 11380014819. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 07.02.2021.].

²⁶ Lemjot jautājumu par soda piemērošanu par mazāk smagu noziegumu, jāievēro KL 65. panta otrajā daļā noteiktais (personai, kura noziedzīgu nodarījumu izdarījusi pirms astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanas, par mazāk smagu noziegumu brīvības atņemšanas sods nav piemērojams). Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 11.02.2016. lēmums lietā Nr. SKK-J-94/2016. Pieejams: at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturasnolemumi-arhivs [aplūkots 10.03.2021.].

²⁷ Daugavpils tiesas 08.07.2019. spriedums lietā Nr. 11181061518. Pieejams: manas.tiesas.lv [aplūkots 10.03.2021.].

²⁸ Paredz vieglāka soda noteikšanas iespēju nekā likumā paredzētais.

²⁹ Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 21.12.2020. spriedums lietā Nr. K30-2422-20/4. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 09.02.2021.].

Mantas konfiskācija ar grozījumiem netiek iekļauta sodu sistēmā nepilngadīgam. Tā var tikt saistīta ar tās mazāku resocializācijas elementu reālo piemērošanu, taču arī vērtējama kā būtisks solis mantas konfiskācijas kā kriminālsoda turpmākā saglabāšanā KL. Ņemams arī vērā Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2015. gada 8. aprīļa spriedumā³⁰ ietvertais aicinājums periodiski pārvērtēt nepieciešamību saglabāt mantas konfiskāciju kā soda veidu, vērsot uzmanību, ka “daļa Eiropas valstu ir atteikušās no mantas konfiskācijas kā soda veida krimināltiesībās un priekšroku devušas plašākai nelegāli iegūtas mantas vai ar noziedzīgu nodarījumu saistītas mantas konfiskācijai”, akcentējot “soda mērķu attīstību un vērtību maiņu Eiropas tiesiskajā telpā”³¹.

Krimināllikuma 35. panta otrajā daļā noteiktais soda mērķis un tajā ietvertā komponente – “resocializēt sodīto personu”

Krimināllikuma 35. panta otrajā daļā noteikts, ka soda mērķis ir: “1) aizsargāt sabiedrības drošību, 2) atjaunot taisnīgumu, 3) sodīt vainīgo personu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, 4) resocializēt sodīto personu, 5) panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas”³². Kā iepriekš minēts, ar grozījumiem attiecībā uz nepilngadīgo kā primāra izcelta resocializācija. Soda mērķi ietvertajam ir būtiska nozīme, veidojot tam atbilstošu sodu sistēmu; lemjot par soda veidu, mēru (kopsakarā ar soda noteikšanas vispārīgiem principiem);³³ “par iespēju notiesāt personu nosacīti; atbrīvošanu no kriminālatbildības un soda; vieglāka soda piemērošanu, nekā likumā paredzētais; audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu nepilngadīgajiem; soda noteikšanu par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, pēc vairākiem spriedumiem; kā arī vēl citu krimināltiesību normu piemērošanas gadījumos”³⁴.

³⁰ Mantas konfiskācija atzīta par atbilstošu Satversmes 105. pantā ietvertajām tiesībām uz īpašumu regulējumam.

³¹ Satversmes tiesas 08.04.2015. spriedums lietā Nr. 2014-34-01, 20. p. Pieejams: likumi.lv [aplūkots 28.02.2021.]. Krimināllikumā ar 2017. gada 22. jūnija likumu (kas stājas spēkā 2017. gada 1. augustā) “Grozījumi Krimināllikumā” tika iekļauta VIII² nodaļa “Mantas īpašā konfiskācija”. Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Pieņemts 22.06.2017. [28.02.2021. red.].

³² Ar 2012. gada 13. decembra likumu “Grozījumi Krimināllikumā” (kas stājas spēkā 2013. gada 1. aprīlī) soda mērķis papildināts ar vairākām komponentēm – aizsargāt sabiedrības drošību, atjaunot taisnīgumu, resocializēt sodīto personu, salīdzinot ar iepriekš spēkā esošo regulējumu. Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Pieņemts 13.12.2012. [09.01.2021. red.].

³³ “Tiesai ir pienākums noteikt vainīgajai personai tiesisku, pamatotu un taisnīgu sodu saskaņā ar Krimināllikuma 46. pantā norādītajiem soda noteikšanas vispārīgajiem principiem, ievērojot Krimināllikuma 35. pantā noteikto soda mērķi”. Nepareizi piemērojot KL Vispārīgās daļas pantu, kā to nosaka Kriminālprocesa likuma 574. panta 1. punkts, ir “pamats apelācijas instances tiesas nolēmuma atcelšanai daļā un lietas nosūtīšanai jaunai izskatīšanai apelācijas instances tiesā”. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 19.06.2018. lēmums lietā Nr. SKK-J-348/2018. Pieejams: at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturasnolemumi-arhivs [aplūkots 04.03.2021.].

³⁴ Piem., Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas tiesnešu 01.08.2008. kopsapulces lēmums “Par vienveidīgu tiesību normu piemērošanu soda noteikšanā”, 1. p.; Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. 2007/2008. Pieejams: www.at.gov.lv; Latvijas Republikas Senāta 17.05.2019. lēmums lietā Nr. SKK-153/2019; Kurzemes rajona tiesas 09.02.2021. spriedums lietā Nr. K69-0308-21/19. Pieejams: https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi [aplūkots 28.02.2021. un 04.03.2021.].

Krimināltiesībās pausti atšķirīgi uzskati, vai KL 35. panta otrajā daļā ietverts soda mērķis vai arī vairāki soda mērķi, arī norādot, ka “dažādiem sodiem var būt dažādi mērķi, kas ir saskaņā ar represijas ekonomijas un samērīguma principu”, un, “piemērojot naudas sodu vai piespiedu darbu, nebūs attiecināms soda mērķis – resocializēt notiesāto personu, jo attiecīgā soda ietvaros tāda mērķa nav, turpretī brīvības atņemšanas gadījumā resocializācijas mērķis būs pats nozīmīgākais”³⁵. Autore uzskata, ka KL 35. panta otrajā daļā ietvertais soda mērķis saprotams kā vienots, kurā ietvertās komponentes³⁶ papildina cita citu, ir ciešā savstarpējā saistībā. Katru sodu veidu var vērtēt atsevišķi (kura no komponentēm ir izteiktāka),³⁷ tomēr ikviens sods (pamatsods, papildsods) ir vērst uz soda mērķa sasniegšanu, palīdzot “aizsargāt demokrātisku valsts iekārtu, sabiedrības drošību un citu personu tiesības”³⁸. Apzinot praksi, secināms, ka spriedumos norādes par soda mērķi ir atšķirīgas³⁹ – soda mērķi ietvertais norādīts izsmeltoši;⁴⁰ satur jau izvērstu skaidrojumu kopsakarā ar piemērojamo sodu;⁴¹ tikai norādīts uz KL 35. pantu vai KL 35. panta otro daļu;⁴² norādīts nepilnīgi,⁴³ piemēram, akcentējot, ka “soda mērķis ir sodīt”; “soda mērķis ir sodīt apsūdzēto par izdarīto noziedzīgu nodarījumu, kā arī panākt, lai apsūdzētais turpmāk atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas”; soda mērķa uzskaitījumā neietverot, piemēram, resocializāciju. Iespējams, ka nepilnīgā soda mērķa komponentu attiecināšana uz ikvienu sodu veidu saistāma ar neviennozīmīgo nostāju attiecībā uz KL 35. panta otrās daļas tvērumu, lai gan, kā iepriekš minēts, soda mērķis būtu skaidrojams kā vienots veselums. Arī par vienu no soda mērķa komponentes – resocializācijas – satura izpratni nav vienota, skaidra viedokļa. Resocializācijas skaidrojums ir bijis atšķirīgs, to saprotot kā jaunu vērtību, sociālo lomu apzināšanu iepriekšējo vietā (tās ir nepietiekami apgūtas vai attīstītas); kā audzināšanas procesu; pozitīvas pārmaiņas likumpārkāpēja dzīvesveidā, vērtīborientācijā, uzvedības motivācijā,

³⁵ Sk. plašāk: Kronberga I. Nepilngadīgo personu likumpārkāpumu prevencija kā kriminālsoda mērķis. Promocijas darbs. Rīga, 2019, 86. lpp. Pieejams: [dspace.lu.lv](https://space.lu.lv) [aplūkots 09.01.2021.].

³⁶ Krastiņš U., Liholaja V. 2018, 166. lpp.

³⁷ Piem., probācijas uzraudzībai un brīvības atņemšanai jau noteikti resocializācijas līdzekļi. Savukārt attiecībā uz piespiedu darbu atzīstams, ka resocializācija tiek panākta, radot iespēju notiesātai personai atlidzināt sabiedrībai ar savu darbu (likumprojekta “Grozījumi Krimināllikumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija)). Pieejams: likumi.lv [aplūkots 12.02.2021.].

³⁸ Satversmes tiesas 06.01.2011. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-31-01, 11. p.; Satversmes tiesas 08.04.2015. spriedums lietā Nr. 2014-34-01, 15. p. Pieejams: likumi.lv [aplūkots 04.03.2021.].

³⁹ Ņemts vērā, ka saīsinātā spriedumā, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 530. pantu, nav jāietver motīvu daļa, kas ietvertu arī motīvus par konkrētā soda piemērošanu, kā arī daļā, kur slēgtas vienošanās par vainas atzīšanu un sodu, atbilstoši Kriminālprocesa likuma 539. pantam tiesnesis vērtē noslēgtās vienošanās paredzēto soda veidu tikai tad, ja konstatē, ka izraudzītais sods nav samērīgs ar izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu. Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts 21.04.2005. [09.02.2021. red.].

⁴⁰ Piem., Rīgas rajona tiesas 11.01.2021. spriedums lietā Nr. K33-0981-20/26. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 09.02.2021.].

⁴¹ Piem., Kurzemes apgabaltiesas 28.05.2020. spriedums lietā Nr. KA02-0081-20/1. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.01.2021.].

⁴² Piem., Kurzemes rajona tiesas 06.01.2021. spriedums lietā Nr. K69-0217-21/19. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 19.02.2021.].

⁴³ Piem., Kurzemes rajona tiesas 11.01.2021. spriedums lietā Nr. 11151058120; Daugavpils tiesas 29.05.2020. spriedums lietā Nr. 11181345620; Daugavpils tiesas 19.01.2021. spriedums lietā Nr. 11320003920; Daugavpils tiesas 14.12.2020. spriedums lietā Nr. 11320039420. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 09.02.2021.].

kas ļauj atrasties turpmāk sabiedrībā bez citu apdraudējuma;⁴⁴ sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas pasākumu kopumu.⁴⁵

Ārvalstu krimināllikumos, kur ietverts soda mērķis ar norādi uz resocializāciju (vai saturiski tuvs tvērums), atsevišķos gadījumos var izsecināt tās skaidrojumu. Piemēram, Gruzijas Kriminālkodeksa⁴⁶ 39. pantā noteiktajā soda mērķī iekļauta arī vainīgā resocializācija, nosakot, ka soda mērķim ir ietekme uz notiesāto un citām personām, lai viņi tiktu apveltīti ar atbildības sajūtu par tiesiskās kārtības un likuma ievērošanu. Melnkalnes Kriminālkodeksa⁴⁷ 32. pantā regulētajā soda mērķī iekļauta norāde uz tikumības stiprināšanu un sociālās atbildības attīstības ietekmēšanu.

Pēc autore domām, pamatoti būtu norobežot jēdzienus “resocializācija” un “resocializācijas līdzekļi”,⁴⁸ resocializāciju skaidrojot kā sociāli pozitīvas vērtību izpratnes veidošanos, savukārt ar resocializācijas līdzekļiem saprotot sociālās rehabilitācijas un sociālās korekcijas līdzekļus, kas ietverti atsevišķos sodu veidos (brīvības atņemšanā,⁴⁹ probācijas uzraudzībā).⁵⁰

Kopsavilkums

1. Krimināllikuma Vispārīgajā daļā izdarīto grozījumu lielākā daļa attiecināma uz soda, tā noteikšanas, atbrīvošanas no kriminālatbildības un soda jautājumiem.
2. Ar 2020. gada 17. decembra likumu “Grozījumi Krimināllikumā”, kas stāsies spēkā 2022. gada 1. janvārī, aizsākta nepilngadīgo kriminālatbildības reforma, paredzot atšķirīgu sodu piemērošanas un aizstāšanas kārtību, salīdzinot ar personām, kuras noziedzīgu nodarījumu izdarījušas, būdamas pilngadīgas.
3. Ar 2020. gada 17. decembra grozījumiem Krimināllikumā noteikts, ka nepilngadīgajam primāra ir viņa resocializācija, nosakot atsevišķu sodu sistēmu.
4. Autore uzskata, ka apsverama būtu naudas soda nepildīšanas gadījumā šo sodu aizstāt ar probācijas uzraudzību (kā tas paredzēts sabiedriskā darba nepildīšanas gadījumā), ņemot vērā, ka naudas sods ir vieglākais pamatsods, taču tā aizstāšana joprojām paredzēta ar smagāko pamatsodu – brīvības atņemšanu.
5. Mantas konfiskācijas neietveršana sodu sistēmā nepilngadīgajam vērtējama kā būtisks solis šī soda veida turpmākā paredzēšanā Krimināllikumā.

⁴⁴ Piem., Zahars V. Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu resocializācija: teorija un mūsdienu realitāte. Sociālo Zinātņu Vēstnesis, 2008, Nr. 1 (7). Daugavpils: Daugavils Universitāte, 7.–26. lpp. Pieejams: www.du.lv; Škavronska D. No Taliona principa līdz resocializācijai. Jurista Vārds, 2010, Nr. 50. Pieejams: juristavards.lv [aplūkots 28.02.2021.].

⁴⁵ Krastiņš U., Liholaja V. 2018, 167. lpp.

⁴⁶ Criminal Code of Georgia (Gruzijas Kriminālkodekss]. Pieejams: <https://www.legislationline.org> [aplūkots 09.03.2021.].

⁴⁷ Criminal Code of Montenegro [Melnkalnes Kriminālkodekss]. Pieejams: <https://www.legislationline.org> [aplūkots 09.03.2021.].

⁴⁸ Piem., Latvijas Sodų izpildes kodeksa atsevišķos pantos lietoti jēdzieni “resocializācija” (Latvijas Sodų izpildes kodeksa 8. pantā (Soda izpildes mērķis)) un “resocializācijas līdzekļi” (Latvijas Sodų izpildes kodeksa 1. pantā (Kriminālsodu izpildes uzdevums)). Latvijas Sodų izpildes kodekss: LV likums. Pieņemts 23.12.1970. [09.03.2021. red.].

⁴⁹ Latvijas Sodų izpildes kodeksa 9 “A” nodaļa (ar brīvības atņemšanu notiesāto resocializācija).

⁵⁰ Attiecībā uz probācijas uzraudzību KL 45.¹ panta pirmajā daļā ietverta norāde, ka šis soda veids vērsts uz personas resocializāciju, bet ar 2022. gada 1. janvārī KL 38.¹ panta pirmajā daļā tiks norādīts uz sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas pasākumiem, ko ietver probācijas uzraudzība.

6. Pēc autores viedokļa, būtu jānorobežo jēdzieni “resocializācija” un “resocializācijas līdzekļi”, resocializāciju skaidrojot kā sociāli pozitīvas vērtību izpratnes veidošanos, savukārt resocializācijas līdzekļus – kā sociālās rehabilitācijas un sociālās korekcijas līdzekļus, kas ietverti atsevišķos sodu veidos – brīvības atņemšanā, probācijas uzraudzībā.